

(*Ne draga pa varčna oljenka.*) Varčno oljenko ali lampico si vsak človek lahko sam naredi. Naj vzame kupico ali kozarček (iz kakoršnega se žganje pije), napolne naj ga na pol z mokrim peskom, in na pesek naj vlije loja ali ribje masti ali olja do verha; v sredo naj vtakne lesen klinček, debel kakor peró, kterege je prej z volno ali predivom bil ovil. 4 loti masti gorijo po takem 7 ur.

Nasvèt višje slovníčnice sodnije.

Ko sem nedavno glasovito in zanimivo „abecedno vojsko“ leta 1833 prebral, se mi je vsililo uprašanje: čigava je prava? ali prav za prav: kaj so možje s toliko potrato učenosti dognali in dogotovili? — Spet se je zagnala v „Novicah“ kaj imenitna in hvale vredna slovníška pravda in verli in veljavni pravdosredniki jo podpirajo. Z veseljem prebiram in nasledujem bistroumne dokazovanja, pa tudi tu mi na misel pride uprašati po veljavnem sodniku, kterege modri in pravični razsodbi se bote podvergle stranki in občinstvo. Očividno je, da vspéh taci slovníških razsedovanj mora djansk biti; njih namen je namreč najti gotovo stanovitno pravilo v podlago čistega in dobrega pisanja, v tem ko se pri družih znanstvenih preiskovanjih, postavimo, zgodovinskih, morebiti le gola resnica išče brez posebnih ali saj ne tako očitnih djanskih nasledkov. Dvom buditi, staro zametovati, novo postavljati — ni zadosti, treba je tudi, da se ga vsi poprimejo. Večina bravev ne zna iz dveh, treh ali več dolgih učenih sostavkov posneti pravila; izmed bolj učenih pa bodo eni za tim, drugi za unim potegnili in zmešnjava bo zmiraj večja, akosi bo vsakdo sam pravila koval in posnemal. Tega mi ni treba na široko dokazovati; zavernem bravece na nar novejše spise in v njih različno rabo v in u, š in šč, l in lj itd. Večkrat nam pridejo knjige v roke, sicer polne zernja in soka, pa kaj, ko moramo v vsaki versti slovníčne pravilnosti pogreševati! Marsikteri, ki želi slovníške temeljitosti, saj mora obupati pri vednem majanji in mučni negotovosti sedanji.

Po ojstri doslednosti gotovost, stanovitnost in temeljitost doseči: to mora biti naloga naših jezikoslovcov in slovníčarjev, ki naj bi jo, berž ko je mogoče, spolnili. Kaj bi bilo tedaj, ko bi se iz učenih sostavila pooblastena komisija, ktera naj bi vse slovníške zadeve razsojevala in razreševala? Uterdilo naj bi se nar popred, kar se še maja, in kolikorkrat bi se v kterem koli listu kaka pravda zagnala, naj bi ona vse „pro“ ali „contra“ na svoje rešeto djala, dobro pretresla in saj začasno občeveljavno pravilo postavila, po kterem naj bi se vsakteri ravnal, kdor kaj piše. S tem njenim izrekom pa bi se ne zaklenile vrata daljnim preiskavam in pravilo bi imelo svojo vezivno moč, dokler bi nam kdo kaj boljsega ne skazal, kar bi sopet komisija morala še le poterditi in posvetiti, potem ko bi uno overgla. Menim, da tako ravnanje bi se ne moglo samovlastno „oktroiranje“ imenovati. Kakor smo se že skoraj zedinili v starih ali, kakor drugi pravijo, v novih oblikah, ravno tako mislim, da bi potem ne bilo težko v vsem do zadnje čerke doseči zaželjene edinosti. Se vé, da bi morale razne narečja posamnih slovenskih kotov svoje posebnosti občnemu jeziku darovati in svojo čast iskati v čisti edini slovenščini. V izgled naj nam služi Goriško, ktero, dasiravno marsikako zernice v sebi hranuje*), vendar je vselej prikimalo k vsemu, kar se je v Ljubljani, Celovcu ali na Dunaji na dan spravilo. Ako se ne motim, so tudi Francozi in Italijani (accademija della Crusca) svojima jezikoma po taki poti veljavo pridobili,

*) Memogredé opomnim, da raba sedanjega časa glagolov „doversivnih“ v pomenu prihodnjega, je pri nas okoli Gorice tako v navadi, da, ako bi kdo rekel, postavimo, „bom prišel“, „ne bom pozabil“, namesto „pridem“, „ne pozabim“, bi se slehernemu zdelo to čudno in prisiljeno govorjenje. Pis.

bili, ki jo zdaj vés svet spozna in čisla. Kar svetvam, ni tudi nič posebnega; imamo menda dovolj mož, na ktere se smemo s ponosom ozirati, mož priznane veljave. Ti naj se tedaj združijo, naj se ustmeno ali pismeno posvetujejo in v vsaki, slovenščino zadevajoči zadevi svoje preudarjeno mnenje slovesno izrečejo, mi pa jim — zaupajmo! Mislim, da vendar bo bolj lahko pet ali k večem deset glav pod en klobuk spraviti, kot kakih sto ali dve sto. Vsaka dognana slovníška resnica pa bi se morala natančno, s kratko pa jasno besedo v članke spraviti in to bi bila doklada slovnícam našim.

Slovinci prevdarite. Brez terdne podlage, brez občeveljavne slovníce, ktera mora biti pisatelju zakonik, naše slovstvo ne bode cvelo. Dajte zdaj še tem učenim možem ime in — „višja slovníčna sodnija“ (akademija) je ustanovljena. A. M—č.

Tihe želje in še en nadležén svèt za nameček družtvu sv. Mohora.

Perva iskrena želja moja in gotovo vsih rodoljubov je, da bi družtveni odbor svojim udom živo na serce položil: naj bi ljudstvo prav pridno soznajali s knjigami, ki jih sl. družtvo izdaja, da bi se tako njegov blagi namen čedalje bolj in obsirniše spolnoval v korist in blagor naroda slovenskega.

Druga želja — pa skoraj si je na glas ne upam povedati, pa vendar, ker ni samo iz moje domišljije, še manj pa iz slabega namena, jo bom izustil — druga želja vsih, s kterimi sem imel priložnost o tem govoriti, pa je, da bi bile vse družtvine knjige v čistejši slovenščini pisane, da bi je namreč ne zavijal vsak pisatelj po narečji svojega kraja. Večkrat so mi bile že knjige naj lepšega zapopadka ravno zavolj tega neprebrane nazaj prinesene. Ko sem nekoga enkrat prašal: je li so mu bile vseč? mi brez ovin-kov reče, da zunaj njega jih nobeden njegovih ni mogel hrati*), in smehljaše še pristavi: lepe so sicer, samo preveč „oj-ov“ in „koj-ov“ je noter.

Spremen na priliko: a v e, u v o itd. res včasih stavek prav neumeven dela, zlasti za priprostega kmetiča. Pa tudi meni se je že naključilo, da sem mogel dvakrat stavek brati. Tako ni zdavnej kar sem nekje bral: „koje so grozno močili“ in se nisem prec spomnil, da pomeni: „ktere so grozno mučili“. Močiti in mučiti, odmakniti in odmekniti itd. pri nas vse kaj družega pomenja. Obljubim, da bi priprost čitatelj „močenik“ brez pomislika „močnik“ bral. Tudi kar lepoglasje zadeva, bi jez mislil (pa nikomur nočem svojih misel siliti), da veliko prijetniše je slišati: „Jezus je šel s svojo božjo materjo Marijo v Jeruzalem“, kakor: „Jezus je šel s svojoj božjoj materjoj Marijoj...“

Edinost povsod lepa čednost bi tudi tukaj ne bila od več. Prav neprijetno je dostikrat slišati: „Te bukve niso za nas pisane“; pa zraven je tudi škodljivo, ker se (kar iz skušnje govorim) dostikrat naj lepše knjige edino s tem izgovorom na stran devajo. V bukvah, ki so v občni prid namenjene, gotovo ne more in ne smé vsak svojega narečja iskati; če pa v vsaki nahajamo edinega, kteri se po vsih knjigah, ko vés ljubezni vije, se menda tudi nobeden ne more in ne smé pritožiti. Naj bi tedaj slovenskim pisateljem za občnost in prihodnost enmalo bolj mar bilo, — naj bi se ne poznalo prec na prvi strani, da so bukve v Ljubljani, Celovcu ali Gorici tiskane. Pri Nemcih so knjige vse edine pisave, naj pridejo na svetlo na Dunaji, v Monakovem ali Berolinu, dasiravno ima tudi po Nemškem vsaka deželica svoje narečje, kakor so „Novice“ enkrat v izgledih prav jasno do-

*) Dosti dosti pa imamo tudi taci čitateljev, ki čistega slovenskega jezika ne razumejo in le hočejo, naj se jim „bukve drukajo v njih šprahi“. Indicit in Scyllam, qui vult evitare Charybidim. Vred.

kazale. Se vé, da slovenščina še ni tako olikana, ko nemški ali francozki jezik; pa če bomo vsak svojo trobili, jo bomo le še čedalje bolj razdvojili. Ko bi iz vsakega kraja pisatelj vstal in jo po svoje zavijal, bi na zadnje eden drugzega ne razumel, zakaj tudi pri nas na Krajskem boš težko 3, 4 fare prehodil, da bi je saj drugače ne zavijali, če tudi ravno tiste besede rabijo. Tako, na pr., pri nas ne pravijo samo „jedó“, „gredó“ ... ampak do rabijo skoraj povsod namest jo: „pijedo“, „pridedo“, „spido“, „govorido“, „pijančvado“, „pišedo“ itd. In ko bi hotel natanko tako pisati, kakor sem že slišal govoriti semtertje, bi mi po pravici rekli: „ta človek še ni slovenske knjige čital“. Kakor so pa tu in tam razno govorili, sem vendar povsod enako pridigoval, pa povsod so me razumeli, in če sem v domačem govorjenji, ko oni, zavijal, jim še celó nič ustregel nisem, ker so djali, da se ž njimi šalim.

Zdaj pa še obljubljeni nasvêt. Poglavitni namen društva bi imel biti, in je tudi, izobraženje ljudstva na vikso stopnjo povzdigniti in ga slabih, pohujšljivih knjig varovati. Ta blagi namen doseči, se smemo toliko bolj nadjati, kolikor več se dobrih bukev med ljudstvo spravi. Koliko se je pa že družtenih bukev zunej udov med ljudstvo razprodalo, so že enkrat „Novice“ vprašale? Ne vé — prav veliko težko, ker dasiravno so nizke cene, so za ljudstvo še zmiraj predrage.

Tudi letno plačilo 3 fl. je za prosto ljudstvo previsoko. Mi bote znabiti rekli, da marsikteri čez leto ne le 3 fl., ampak 10, 20 fl. povidoma potratí? Tudi jez to vé, in rečem, da bi društvo kaj terdno stalo, ako bi se mu vsi tisti pridružili, kateri vsako leto čez 3 fl. nepotrebno potrosijo; toda teh in vsih takih bo težko kadaj v društvo, ako bi bilo tudi le 1 fl. odrajtovati. Jih je pa, verjemite mi, veliko varčnih in dobre volje, ktere edino plačilo odganja. — Ali bi se ne mogla za kmetiške in rokodelske družbinike cena znižati na 1 fl. 30 kr., kakor se je znižala za učitelje in učence? Naj bi duhovniki (od kterih bi bilo le želeti, da bi bili sami bolj uneti za to koristno reč) naročila sprejemali in po svoji vesti in vednosti od ubožnih le 1 fl. 30 kr. jemali, od premožniših pa polno plačilo 3 fl. Res! da bi hotli potem vsi revni biti in bi se semtertje kak skopuh vmes vrnil, pa — nobena reč ni brez napak. Boljše pa je kakega nevredneža terpeti, kakor 2, 3 vredne pa ubožne s preveliko ceno odganjati. Za bukve bi se vendar 1 fl. 30 kr. dobilo, ki znabiti zdaj v kakem kotu plesnijo. Kaj pa da bi društvu od ene strani precej velika škoda žugala, al od druge strani bi se nekoliko zboljšalo, ker bi se smelo upati, da bi se jih več upisalo. Nar večí dobiček bi pa gotov bil — omika ljudstva. Kar bi dobička odšlo, bi se znalo z radovoljnimi darovi poravnati; gotovo bi se lahko, ko bi bilo uneme za vsako dobro reč le pol toliko, kakor je oterpnjene nemarnosti; vendar pa menim, da bi se najdel semtertje kak blagodaren dobrotnik. Če bi celó drugači biti ne moglo, naj bi se iz začetka knjižice bolj kratke obširnosti, kakor so „Novice“ že nasvetovale, na svetlo spravljale — saj se počasi tudi deleč pride — da bi bile le toliko ali tudi kak belič več vredne, kakor se po navadni poti pri bukvarjih dobivajo, ker človek, večina ljudstva, samopridnost težko popolnoma v sercu zatare.

Al pa, če vse to ni mogoče, imam še eno tako pod pazduho. Kako bi pa bilo, ako bi se zraven drugzega razreda za učitelje še tretji z letno plačo od 1—2 fl. napravil? V ta razred naj bi stopil, kdor bi hotel, bi pa nekaj bukev manj dobival, ko uni po 3 fl. Kolikor bi jih dobil, bi bilo njemu in njegovim v dušni prid in omiko. Postavimo, ako bi se letno odrajtvilo na 1 fl. 30 kr. odločilo in ako zamorete tiskano polo po 2 kr. dajati, bi dobil tak ud 45 tiskanih pol, ali če tudi le po grošu, bi jih vendar dobil 30 pol. To znese v osmirki 480 strani; če se v kake 4 knjižice razdelí, bi bile „Blagomiru“ podobne. Tu noter se pa že da marsikteri nauk in poduk shraniti.

V 5 letih bi imel 15 takih knjižic — za kmeta lepa bukvarnica — zlata ruda!

Znabiti, da bi šle obširniši dela, kakor sv. pismo itd. bolj počasno od rok, pa nič ne dé! Keršanska ljubezen si zavolj blagostanja bližnjega rada kaj odreče. Mi zamoremo poduk tudi v bukvah drugih jezikov iskati in dobiti, ki ga kmet ne more. Boljši, da ga mi malo počakamo, da za nami prisopiha, kakor če bi mi hitro nastopali, on pa zmiraj v zibeli tičati in spoznati mogel: „Jurček mi je ime!“ Saj bi tudi nam kaj ne pomagalo, ako bi ne imeli svoje učenosti komu prodajati. Se nam ne godí tudi zdaj tako? Al ne vé vsak, kateri ima z ljudstvom kaj opraviti, kako težavno, dostikrat celó nemogoče je, se do slabih, pičlih zaumenov ljudstva ponižati in mu po njegovem reč prav umevno navistovati?

Še eno, pa brez zamere: saj veste, da neumnež eno uro lahko več vpraša, ko pameten celi dan odgovoriti zamore! Društvo ne more vsega koristnega po vsih razmerah obseči, saj ne tako naglo. Marsikaj lepega je že izdanega, ktero družtveniki že imajo; česar si pa še enkrat prejeti ne bodo želeli itd. Ali bi ne moglo biti, da bi udje — se vé — kateri bi želeli, tudi druge že izdane bukve z na tretjino ali polovico znižano ceno pri kakem knjigarju dobivali, kakor dela na Nemškem društvo sv. Karola Boromea?

Tedaj prevdarite, kako bi se dalo več bukev med ljudstvo spraviti, ker to je prvo potrebno. Vé, sicer, da ima moj nasvêt mnogo zoperstav, in da se lože piše kakor izpeljuje, — pa zato sem svoje misli razodel. Omnia probate, quod bonum, tenete! Z Bogom! J. J.

Ozir v stare čase.

Dragina sedaj — dragina nekda.

Majhna tolažba je sicer to v sedanjih dražih letinah, ako slišimo, da so tudi nekda take in še vse hujše letine bile, — vendar vidimo v tem, da je od nekda tako bilo in da tako bo tudi za nami na svetu; dobre letine so se verstile in se bojo verstile s slabimi. Časnik v Weiseritzu nam je odperl bukve, v kterih so popisane take drage letine, — čujmo, kaj stoji zapisano v njih.

V letih 1315, 1316 in 1317 je lot ječmenovega kruha veljal 9 vinarjev. Le v hišah vladarjev in posebno bogatih rodovin so imeli kosček kruha. Lakota je bila tako grozna, da po nasvetu škofa Benno-ta je več vladarjev (knezov) prepovedalo, da tatje, ki so kruh kradli, se nimajo kaznovati. Leta 1317 je vagan pšenice veljal dvé marki srebra (čez 20 tolarjev), v Thüringen-u pa celó 5 mark. Kruha ni bilo nikjer; ljudje so brezovo skorjo mleli in z repo kuhali — pa to je bila še jed premožnih, drugi niso imeli ničesar jesti. Tisuč in tisuč ljudi je pomerlo za gladom. Vola, krave, ovce ali kake druge klavne živine ni bilo nikjer več in tudi kuretine ne; cerknjene konje in drugo merho so vživali, še Bog da je bila. Ob Rajnu v Pfalci, Hessen-u, na Šlezkem in Poljskem niso merličev več pokopovali, ampak jih brez gnjusobe jedli. Tako pišejo enoglasno vsi zgodovinarji. Na Rajnu se je okoli vislic (gavrg) gnječila množica gladnih ljudi, ki so obšenega berž z vislic sneli in ga razpartili, in pri tem se še stekli in pobijali. — Iz Erfurta so leta 1317 pokopali blizo 8000 ljudi, ki so lakote umerli, in na pokopališče so mogli straže postavljati, da živi niso mertvih izkopavali in jih povžili. — Leta 1432 so na Saksonskem strašne plohe čisto vès pridelk pokončale. V Thüringen-u je 10 vasí z ljudmi in živino konec vzelo. — V zadnjih letih 30letne vojske je vagan reži veljal včasih 60 tolarjev. — Leta 1694 so na Saksonskem po hudih potresih sledile take plohe, da so ljudje klasje od bilk rezali in ga v hišah sušili. — Leta 1695 so toča in pa miši, ki jih je bilo na milijone, pokončale ves pridelk. — Leta 1607 je neprenehoma deževalo mesca augusta in septembra, mesca oktobra je že sneg padel, in funt kruha je veljal 18 kraje. — Leta 1699 ee je ob hudi